Om Recht en Vrijheid

Het is juist 20 jaar geleden, dat wij in ons land geconfronteerd werden met de verschrikkingen van wat toen de moderne oorlog was en dat een stad als Rotterdam alle hevigheid daarvan had te ondergaan. En dit was in al zijn felheid nog maar kinderspel vergeleken bij wat wij ons nu van een moderne oorlog moeten voorstellen.

Wij hebben in de afgelopen weken dankbaar de bevrijding van 15 jaar geleden herdacht. Maar het is goed ook stil te staan bij het uitbreken van de oorlog 5 jaar eerder en bij de inbreuk, welke hetgeen toen volgde in oorlogshandelingen en bezettingsdruk op ons leven maakte. En het is ook goed, zonder aan de ontzaglijke ernst van al die gebeurtenissen iets af te doen, ons toch nuchter te realiseren, welk een groot incasseringsvermogen aan de mens is gegeven en welke mogelijkheden van snel herstel van geslagen wonden.

Toen, in 1940 en vooral de jaren daarna, zeiden wij: als men ons tevoren gevraagd had, of wij een totale oorlog, zoals die zich openbaarde zouden kunnen verwerken, dan zouden wij wellicht geantwoord hebben die niet te kunnen dragen en dat wij hem innerlijk niet zouden kunnen overleven. Toch hebben wij de tweede wereldoorlog en de bezetting innerlijk wel overleefd en ons wonderbaarlijk snel hersteld. Het ,,kracht naar kruis" heeft

zich toen toch wel duidelijk gedemonstreerd. En het is ook goed ons dit onder de spanningen van deze tijd en in het beangstigende licht van de nu nog onvoorstelbare hevigheid van een allermodernste oorlog bewust te zijn.

Dit te stellen betekent niet, dat wij de uitzonderlijke ernst ook maar een grein mogen onderschatten, maar wel, dat het ons de innerlijke rust kan geven om de spanningen van de huidige gevaren te ondergaan, zonder ons van een eenvoudige vervulling van de arbeid, die onze hand vindt om te doen, te laten afbrengen.

Veranderde politieke constellatie

Het politieke bedrijf heeft in ons land in het thans ten einde lopende politieke seizoen weer op volle toeren gedraaid, vooral ook het parlementaire aandeel daarin.

In het vorige jaar was daarvan onder het regiem van het interim-kabinet-Beel uiteraard niet zoveel terecht gekomen en er is kennelijk een zekere politieke achterstand in te halen geweest. Toch is dat het niet zozeer, wat de sterke levendigheid in de politiek van de laatste maanden verklaart. Dat er meer leven in de politieke brouwerij is gekomen, is in de eerste plaats een gevolg van de veranderde politieke constellatie. En dat is op zichzelf reeds een belangrijk winstpunt voor de verhoudingen, zoals die nu liggen, vergeleken bij die van de zogenaamde brede basis, althans van de laatste jaren daarvan. Zeker, er is meer rumoer gekomen,

de politieke strijd is feller geworden. Een grote partij als de Partij van de Arbeid in de oppositie maakt zeker wat te doen. Maar dat is geen bezwaar. Integendeel, ik meen, dat deze opleving en verscherping van de politieke strijd gezond is en dat deze situatie de politiek weer directer en duidelijker bij het volk brengt, mits in de verhevigde strijd de spelregels ener goede democratie in acht worden genomen. Aan het adres van de P.v.d.A. zijn in de afgelopen maanden wel verwijten gericht omtrent de wijze, waarop zij oppositie voert. Persoonlijk heb ik daarmee geen last. De spelregels der democratie houden nu eenmaal in, dat men te dien aanzien de gedragingen van de ander niet teveel naar eigen maatstaven op een goud schaaltje legt.

Zonder te zeggen, dat de constellatie van thans voor ons de meest begerenswaardige is — dat ons eigenlijke verlangen naar iets anders uitging is voor en na de laatst gehouden verkiezingen duidelijk genoeg uitgesproken — is het toch wel zo, dat naar onze mening de hoofdlijnen van de richting der politiek en daarmede ook de voor dit ogenblik sterkst sprekende tegenstellingen beter zijn gaan leven. En dat is belangrijk, juist voor de vorming van het politieke besef der burgerij.

Een van de kwalen der brede basis, met name in haar laatste jaren, is geweest, dat zij dreigde te leiden tot verlies van zicht op de achtergronden en de tendenties der politieke ontwikkeling, tot een verschraling van de politiek in haar wezenlijke elementen. De

diepe strijd om de richting voor de toekomst kan niet te lang op een zacht pitje blijven staan. En dat gevaar is aanwezig, indien fundamenteel onverenigbare politieke stromingen te lang samen de koers van het regeringsbeleid moeten aangeven.

Natuurlijk kan dat gevaar op een gegeven ogenblik ook evengoed aanwezig zijn in de huidige regeringscombinatie, maar, hoe dat ook zij, de overschakeling naar een nieuwe politieke constellatie heeft de verhoudingen opgeklaard en heeft de regering een koers doen uitzetten, die voor wat de hoofdlijn van beleid betreft de instemming heeft van de het huidige kabinet dragende

groepen; die voor het ogenblik in de politieke ontwikkelingsfase en na de algemene teneur van de eerste veertien na-oorlogse jaren een wezenlijk nieuw en noodzakelijk element heeft; en die in haar uitwerking de P.v.d.A. als principiële oppositie tegenover zich vindt.

De hoofdlijn van het beleid van het kabinet-De Quay, zoals het zich een jaar geleden in zijn regeringsverklaring aan de Staten-Generaal presenteerde en zoals het die in de loop van het jaar in concrete onderdelen is begonnen uit te voeren — ik noem hier de vrijere loonvorming, de afschaffing subsidies op huren en melk, de accentverschuiving in de woningbouw naar de particuliere

sector en het streven naar sterkere beheersing der staatsuitgaven — komt in het algemeen gesproken hierop neer: het meer leggen van verantwoordelijkheid op de maatschappij en. waar dat mogelijk is. een vrijmaking van het leven van de staat. De socialistische oppositie daartegenover is vanuit haar zienswijze niet alleen begrijpelijk en eerlijk, maar ook principieel.

Uiteraard is hierbij, noch in de verhouding van regering-oppositie, noch in die van het heden en het brede-basis-verleden, sprake van een zwart-wit-kwestie. Dat is, wat het laatste punt betreft, alleen reeds daarom moeilijk denkbaar, omdat van beide constellaties grotendeels dezelfde partijen deel hebben uitgemaakt en nu uitmaken. Maar er is wel sprake van een accentverlegging, die men toch beslist als een bewuste ombuiging mag en moet zien.

Een ombuiging, waarvan overigens onmogelijk spectaculaire resultaten konden worden verwacht, zowel omdat de ombuiging nu niet direct zo spectaculair bedoelt te zijn als ook omdat wat zich in veertien jaar in de ontwikkeling heeft vastgezet niet maar zo ineens voor een ingrijpende wijziging vatbaar is. Maar toch een ombuiging, die van wezenlijke aard is.

De eigen verantwoordelijkheid

De direct-na-oorlogse situatie, die nu éénmaal feitelijk noodzakelijk maakte, ook naar ons anti-revolutionair inzicht, een uitgebreide en ingrijpende staatsbemoeiing en die het leggen van

meer verantwoordelijkheid op de maatschappij zelf in menig opzicht afremde, heeft stellig in de kaart van het socialisme gespeeld — waarvan het begrijpelijk een dankbaar gebruik gemaakt heeft — en deze omstandigheid heeft ook stellig een zeker stempel op ons staatkundig- en volksleven gezet.

En, laten wij eerlijk zijn, wij zijn er geen van allen, als politieke groeperingen en als volk, koud van gebleven.

Wij hebben allen ongetwijfeld in de loop dezer jaren een ,,tik van de molen" om sterk op de staat te leunen en in de staat te vluchten beet gekregen. De „van de wieg tot het graf'-gedachte heeft ons niet onberoerd gelaten.

Dat demonstreert zich ook bij de praktische uitvoering van het huidige streven om de verantwoordelijkheid meer bij de burgers en bij de maatschappij te leggen.

Nu een poging tot het verleggen van de verantwoordelijkheid naar de burgers, en b.v. bij de loonvorming naar het bedrijfsleven, wordt ondernomen, blijkt dat ook onder hen — en ik denk aan de werkgevers, waaronder vele liberale, die vaak het felst met de mond de vrijheid op dit punt hebben beleden — er in de afgelopen maanden hier en daar een neiging aanwezig scheen om het in de praktisering van deze leuze toch maar liever op de verantwoordelijkheid van de overheid te doen aankomen.

Het bouw-stakingsconflict is daarvan wellicht de duidelijkste demonstratie geweest. Immers, men kwam van werkgeverszijde

met de werknemers rustig een 5 % loonsverhoging overeen en liet het aan de regering over om inzake de van de aanvang af bekende onmogelijkheid om deze door te berekenen de kastanjes uit het vuur te halen. Het bestuur van de Christelijke Aannemers-Bond verdient althans het respect, dat het de overheid inzake de algemene lijn van haar beleid op dit punt niet in moeilijkheden heeft willen brengen.

Overigens zou het onbillijk zijn hier uitsluitend de aannemers in gebreke te stellen. Deze zaak raakt ons aller instelling, ons aller mentaliteit. Het is voor ons allen, naar ik hoop, nuttig geweest, dat dit punt zich in de bouwwereld heeft toegespitst. Zal de ingeslagen regeringsweg kunnen slagen en willen wij voorkomen, dat onze politieke leuzen een ,,kreet", een „slag in de lucht" zijn, dan betekent dit, dat wij allen bereid moeten zijn de consequenties daarvan te aanvaarden. En dit betekent, dat wij dus niet alleen politiek, b.v. bij verkiezingen, pleiten voor meer verantwoordelijkheid van de burgers zelf en meer vrijheid, maar dat wij ook de last en de risico's daarvan willen en durven nemen.

Mits wij in dit alles — en ik heb dat meer gezegd — de in hun positie zwakkeren onder ons — en of dat nu arbeiders of gepensioneerden betreft, dat doet er niet toe — niet de last laten dragen. Zo meen ik, dat op dit ogenblik de sociaal belangrijkste zaak is het verder bezien van de lonen der laagst bezoldigden, waarbij uiteraard de pensioenen niet mogen worden vergeten.

Wanneer wij aan de weleens betwijfelde inhoud van het begrip; „Christelijke sociale politiek" gestalte willen geven, dan zullen wij onder erkenning van hetgeen te dien aanzien reeds is gebeurd, dat in het bijzonder in deze sector moeten demonstreren.

De parlementaire werkmethode

Nu de parlementaire arbeid in ons land in de afgelopen maanden weer zeer intensief is verricht — over die arbeid zelf treed ik uiteraard niet in beschouwingen, dat geschiedt morgen door de heer Bruins Slot — komt toch wel eens de voorzichtige vraag op, of in onze Nederlandse parlementaire werkmethoden de praktijk van de democratie soms niet erg veel tijd en werkkracht van de regering vraagt en of dit voor een effectief democratisch regeeren bestuursbeleid nu altijd beslist nodig is en of het soms niet ten koste gaat van ander noodzakelijk werk, ook op het terrein van de wetgeving. Ons staatkundige bestel is er niet mede gediend, indien ten gevolge van uitgebreide begrotingsbehandelingen — hoe belangrijk die politiek ook zijn — het element van de echte wetgeving in de verdrukking zou komen. Ik zeg niet dat dit gebeurt, maar allerlei dingen leiden toch wel eens de aandacht van dit terrein der wetgeving af.

Wij zijn nu eenmaal, als Nederlanders, nogal grondig en perfectionistisch in ons werk, en dat geldt ook ten aanzien van de parlementaire controle-functie.

Ik ben begonnen met te spreken van een voorzichtige vraag en ik stel haar ook met een zekere aarzeling. Want het gaat bij

de parlementaire democratie nu eenmaal om een goed van zo grote waarde — hoe groot die is, daarbij zijn wij bij de herinnering aan de oorlogsjaren nog eens weer zeer sterk bepaald — dat men van de functionering daarvan niet spoedig beperkingen zal verlangen, en liever geneigd is om een over-compleet te accepteren dan haar een eventueel iets te uitgebreide ruimte te ontzeggen. Want het is ook nu nog bepaald niet zo, dat nergens meer een neiging tot onderwaardering van de wezenlijke betekenis van de parlementaire democratie kan worden gesignaleerd. Maar het is tenslotte zo, dat ook overdaad het wezenlijke goed, waar het onomstreden om gaat, kan schaden.

De waarde der democratie is n.1. niet, dat de volksvertegenwoordiging — en dat kan dan in ons Nederlandse Kamer-stelsel tweemaal geschieden — op alles ingaat en op alles de vinger legt. maar in de mogelijkheid om dat te doen. De kracht der democratie ligt niet in het leggen van zout op alle slakken, die men in de tuin van de regering aantreft, maar in de bevoegdheid om het te doen. Juist die mogelijkheid om die bevoegdheid laten toe om zich in het gebruik maken daarvan zekere beperkingen op te leggen.

De huidige praktijk, en dat betekent in feite dus een twee-Kamer-praktijk belast de regering wel erg zwaar en geeft bovendien soms aan de beide Kamers wellicht het onbevredigende gevoel, dat hun arbeid niet voldoende tot zijn recht komt.

Dit betekent niet, dat ik van oordeel zou zijn, dat wij van ons

twee-Kamer-stelsel moeten afstappen en in casu de Eerste Kamer in zijn huidige vorm zouden moeten opheffen.

Deze laatste vormt geloof ik, nog steeds een wezenlijk element in ons parlementaire bestel, indien hij zich ervoor zal weten te hoeden in zijn arbeid te zijn een doublure van de Tweede Kamer. In het verleden zijn van meer dan één hooggeachte politieke zijde de positie en de functie van de Eerste Kamer in het geding gebracht. Het is hier nu niet de plaats om op deze discussie in te gaan. Maar het onderwerp is interessant en belangwekkend genoeg om het in het oog te houden.

De politieke verhoudingen

De huidige regeringsconstellatie is naar mijn mening in haar algemene opzet politiek sterk. Ik meen dit, ondanks sommige zwakheden van beleid, die er geweest zijn, en ondanks knelpunten, die er zijn en die ongetwijfeld gevaren inhouden, zo te mogen stellen.

Als wij dit uit onszelf al niet wisten, zou de opgewondenheid van de socialistische oppositie ons dat wel duidelijk kunnen maken. Dat ik dit zeg, is niet, omdat ik mij de P.v.d.A.-opwinding niet kan voorstellen en daaraan met betrekking tot de werkelijke controversen, waarom het nu gaat, in hun plaats niet zou meedoen. Maar zij wijst mijns inziens wel uit, dat bij de P.v.d.A. een gevoelige snaar, waarin zij in het verleden haar wervende kracht heeft gezocht, n.1. de verzorging door de staat van de wieg tot het

graf, is geraakt.

Dat het socialisme, zoals enige tijd geleden in de openhartige discussie in een internationale conferentie van de Wiardi Beckmanstichting is gebleken en zoals overigens ook blijkt uit de interne gebeurtenissen binnen socialistische partijen in andere landen, met zijn eigen ideologie min of meer in de knoop is geraakt, is op dit punt niet het doorslaggevende, waaraan wij ons moeten vasthechten.

Het doorslaggevende is wel, dat het op dit ogenblik in de structuur van onze moderne samenleving, die zozeer beheerst wordt door economische en stoffelijke factoren, in zeer belangrijke mate gaat om de vraag, of de op vele punten ook door ons erkende verzorgende en leidinggevende taak van de overheid de doorslag moet geven en het zwaartepunt moet vormen, dan wel dat het accent toch moet liggen, zoveel als mogelijk is, op de economisch meer riskante maar geestelijk zo essentiële verantwoordelijkheid van het particuliere volksleven zelf.

Daarover gaat, zowel maatschappelijk als politiek, eigenlijk de strijd op dit ogenblik. Hij spitst zich voor een belangrijk deel toe op het sociaal-economische, maar heeft tenslotte in bredere zin te maken met wezenlijke verschillen in uitgangspunt omtrent de functie van staat en maatschappij. Als zodanig is hij een duidelijke principiële strijd, namelijk een strijd, die op de politieke en maatschappelijke uitgangspunten betrekking heeft.

Nu gaat het in de politieke praktijk hier en op dit ogenblik in deze uiteraard niet om absolute controversen tussen een totalitaire staat of een staatsonthoudende vrijheid. Als wij daarover vechten, is het in nationaal verband een academische en voor ons, gelukkig, zelfs meestal een onwerkelijke strijd, maar in wereldverband gezien is hij zeer bepaald ook nu nog reëel aan de orde.

Als regeringspartijen en oppositie liggen wij in feite veel dichter bij elkaar, en staan wij samen zeer beslist aan deze kant van het ijzeren gordijn. En dat is van wezenlijke betekenis, want het maakt een democratische strijd in vrijheid mogelijk.

Het gaat in belangrijke mate om een grensgevecht, maar daarom is die in concreto, op dit ogenblik, en voor ons niet van minder belang.

Voor verabsolutering van standpunten zullen wij ons altijd zeer moeten hoeden, want anders schieten wij veelal over ons doel heen. Het gaat echter wel zeer reëel om de richting, zoals het in ons politieke werk altijd ten diepste gaat om de richting, om de keuze, en niet om verabsolutering van eigen toegepaste standpunten.

En als wij het erover eens zijn, dat er een bewust gekozen verschil van richting is tussen de huidige regeringscombinatie met die, waarin de socialisten een medetoonaangevende rol vervulden, en als wij het met de huidige richting eens zijn, zonder haar overigens te veridealiseren, dan gaat het er vooral om, dat wij daar-

aan vasthouden.

Dan zullen allen, die deze richtingverandering voorstaan, doelbewust aan het welslagen daarvan hebben mede te werken en de consequenties daarvan hebben te aanvaarden.

Dit betekent niet — en het is goed dit nog eens weer te stellen — dat wij in de diepe geestelijke strijd om de grondwaarheden in de politiek kiezen contra het socialisme en pro het liberalisme. Het betekent wel, dat wij in de huidige situatie en voor de concrete richting waarom het nu in belangrijke mate gaat, in de V.V.D. een partner vinden en in de P.v.d.A. niet.

Ik meen, zoals gezegd, dat de huidige constellatie politiek sterk is, en wel om de volgende redenen: omdat de hoofdlijn van het regeringsbeleid weerklank vindt in brede lagen van ons volk, ook in onze eigen partij; omdat de christelijke partijen samen een sterke plaats in het geheel innemen; en omdat het samengaan met de liberalen het sociale element niet in de gevreesde knel heeft gebracht.

Ik noem dit laatste argument met voldoening, omdat te dien aanzien reden tot argwaan aanwezig was en ook blijft, zolang men zich in deze groep speciaal beweegt in de kring van hen, die zich in de liberale sfeer financieel wel gevoelen.

De zaak waarom het op dit ogenblik politiek gaat is strategisch sterk en ik meen, dat wij — en daarmee bedoel ik niet alleen ons anti-revolutionairen maar allen die de huidige koers voorstaan —

bij de bepaling van het concrete beleid in de verdere ontwikkeling der dingen deze strategische lijn duidelijk in het oog moeten houden.

Knelpunten

Want, al moge de huidige situatie strategisch sterk zijn, er liggen in het taktische vlak enkele niet te verwaarlozen moeilijkheden, die op een gegeven ogenblik een reëel gevaar voor het geheel zouden kunnen betekenen, vooral voorzover zij naar hun aard ook strategische aspecten vertonen.

Er zijn nl. door het kabinet enkele zaken aan de orde gesteld, die als zodanig wel niet in direct verband staan met de hoofdlijn van het regeringsbeleid, maar die nogal controversieel zijn in de groepen, die het regeringsbeleid dragen.

De heer Beemink heeft enkele weken geleden een hele lijst van knelpunten opgesomd, maar ik volsta nu maar met te noemen de toto en de mammoet. Men moet het, naar mijn mening, wat het aantal betreft ook niet erger maken dan het is.

Ik noem hier niet de kwestie van de commerciële televisie, omdat te dien aanzien, gelukkig, nog niet van een — althans bekend — kabinetsstandpunt in ongunstige zin kan worden gesproken.

Nu kan men stellen, dat het beter was geweest als deze punten niet in de vorm, die zij hebben, ter tafel waren gebracht. Maar dat heeft weinig zin, want zij liggen er nu eenmaal.

Mijns inziens — en dat wil ik wel uitdrukkelijk verklaren — mag op deze punten de huidige constellatie niet breken en mag geen kabinetscrisis ontstaan. Dat wil niet zeggen, dat het niet kan en dat er geen aanleidingen daartoe kunnen ontstaan, maar wel, dat het niet moet. Het zou met betrekking tot de algemene politieke koers een hoogst ernstige gebeurtenis zijn, indien zulks zou geschieden. Als zij eventueel tot een breuk zouden leiden, dan zou, naar mijn oordeel, ergens een ernstige strategische fout zijn of worden gemaakt.

Ik meen dat allen, wie het aangaat, dit in het oog zullen moeten houden bij de verdere behandeling dier z.g.n. knelpunten. Dat geldt voor onszelf, maar het geldt in niet mindere mate ook voor het kabinet en zijn leden en voor de andere partijen, die dit kabinet politiek dragen.

Zij allen, zullen er met ernst en in redelijkheid naar moeten streven, dat de kwestieuze punten op een zodanige wijze worden opgelost, dat ondanks eventueel over bepaalde zaken niet geheel te elimineren principiële standpuntverschillen de huidige regeringscombinatie daardoor niet behoeft te worden gebroken.

Wij zullen ons er ook bepaald voor moeten hoeden om tijdens het aan de gang zijnde gemeen overleg de deur dicht te slaan.

Ik ga op het algemene aspect van de knellende zaken zelf nu nog iets verder in.

In een regeringscombinatie van gemengde samenstelling zullen,

ook als de politieke basis, waarop die combinatie in hoofdlijnen berust, wel sterk en gezond is, ongetwijfeld steeds wel standpuntverschillen voorkomen. Daarin zit op zichzelf niets verontrustends, immers zij vloeien voort uit het gemengde karakter van de samenstelling.

Een kabinet van een dergelijke samenstelling zal om te beginnen in het algemeen wel genoodzaakt zijn om, zowel ten behoeve van een homogeen eigen beleid als ten behoeve van de steun, die het, ook al is het extra-parlementair, toch wel in het bijzonder nodig heeft van de partijen, aan wie zij een zekere, al is het geen parlementaire dan toch wel politieke, binding heeft, duidelijk controversiële punten zoveel mogelijk buiten zijn program houden.

Toch is dat in feite niet altijd het geval en soms, in verband met de voorgeschiedenis of vanwege de onontwijkbaarheid van de zaak, niet mogelijk.

Drie situaties mogelijk

Nu kunnen zich m.i. drie situaties voordoen. De eerste is deze, dat er tegenstellingen optreden, hetzij in de boezem van het kabinet zelf, hetzij in de relatie met de ,,regerings"partijen, die de hoofdlijn van het regeringsbeleid raken. Als die tegenstellingen niet te overbruggen zijn, zal de regeringsbasis breken en een kabinetscrisis ontstaan. Een dergelijke situatie doet zich op dit ogenblik met betrekking tot het huidige kabinet m.i. nergens voor.

Een andere is deze, dat er een zaak aan de orde is, die op zichzelf naast de hoofdlijn van het beleid staat, maar die belangrijke controversen oproept. Ik denk hierbij aan de voetbaltoto.

De principiële tegenstellingen kunnen van dien aard zijn, dat een eensgezinde regeling door alle ,,regerings"partijen niet mogelijk is. De principiële tegenstanders — daarvan ga ik nu even uit — zullen in dat geval tegenstemmen. Dit betekent dan echter nog niet, dat zij na aanvaarding van het desbetreffende voorstel door een parlementaire meerderheid, verdere steun aan het kabinet zouden moeten ontzeggen. Immers, de omstreden zaak raakt niet de hoofdlijn van het beleid.

In dat geval zal echter wel de uiteindelijke vormgeving van die omstreden zaak een zodanige moeten zijn, dat mede ter demonstratie van de onderlinge verbondenheid der regeringspartners, daarin op enigerlei wijze tot uitdrukking komt, dat de voorstanders met de bezwaren der tegenstanders rekening houden. Men staat nu eenmaal niet geheel vrij ten opzichte van elkaar. Ik ben het niet met Prof. Oud eens, dat in een geval als dit de meerderheid zonder meer zijn eigen weg moet kunnen volgen. Als zij dat doet, is er iets zoek in het onderlinge evenwicht, en dat kan een reëel gevaar voor het voortbestaan van de regeringscombinatie inhouden.

De derde situatie, die ik op het oog heb, is een soortgelijke als de tweede maar dan meer gecompliceerd. Ik denk hierbij aan het

ontwerp-Mammoetwet.

Ook deze zaak raakt op zichzelf wel niet in directe zin de

hoofdlijn van het regeringsbeleid, maar zij raakt wel heel sterk de algemene politieke structuur in ons land.

De onderwijsaangelegenheden luisteren zeer nauw. Zij luisteren nauw voor de protestants-christelijke groepen en zij zijn deze groepen bijzonder veel waard. Dat dit zo is herinneren wij ons weer zo goed, nu wij in deze dagen de bezetting en het schoolverzet hebben herdacht. Men zal er mede op grond van haar verleden wel niet aan twijfelen, dat de a.r. partij in deze dingen voldoende diligent zal zijn.

Maar zij luisteren toch ook nauw voor de Rooms-Katholieken. Daarom is het zo wonderlijk, dat op dit punt een Rooms-Katholieke Minister van Onderwijs in moeilijkheden komt met de protestants-christelijke groepen.

Ik hoop, dat het Minister Cals voor wiens wetgevende uithoudingsvermogen wij veel respect moeten hebben, gegeven zal zijn om de protestants-christelijke partijen te bewaren voor een dwangpositie — die tot een gewetensconflict zou kunnen leiden — waarin zij zouden moeten kiezen tussen een prijsgeven van een politieke constellatie, die zij steunen, en een hen principieel niet bevredigende onderwijswetgeving.

Overigens zullen deze partijen zelf ook niets mogen nalaten om in redelijkheid tot een oplossing van de moeilijkheden te komen.

En wat hen betreft, zou ik willen opmerken: er zitten in deze materie voor ons ongetwijfeld hoogst ernstige punten, maar wij zullen ook moeten oppassen te dien aanzien al te emotioneel, al te zwaar op de hand of al te flink te gaan doen. Want daarmee zullen wij tenslotte de politiek, die wij voorstaan, geen dienst bewijzen en de groepen die wij dragen, ook niet bevredigen. De vorige week zaterdag is in Amsterdam over de zaak van de Mammoetwet een grote demonstratieve bijeenkomst gehouden. Dit gebeuren zal hen die het al niet wisten, hebben duidelijk gemaakt hoe hoog de omstreden dingen in de Protestants-Christelijke wereld leven. Laten zij weten, dat het bepaald een ernstige zaak is, maar ik zou ook hen, die daarvoor de jas uittrekken, de raad willen geven deze zaak, in een evenwichtig verband te bezien. Voorzover ik weet is dat op de bijeenkomst van zaterdag jl. ook het geval geweest.

Het zou niet minder dan dramatisch zijn, indien, uitgerekend op het punt van het onderwijs, uit elkander zouden vallen de Christelijke partijen, wier samengaan niet alleen voor dit ogenblik maar voor de langere duur als wezenlijk element in de Nederlandse politieke verhoudingen moet worden gezien.

Zoals het in meer algemene zin bijzonder ernstig zou zijn, indien een eensgezindheid omtrent de huidige kabinetscombinatie en de regeringslijn zou worden verbroken, wat wellicht niemand behalve de oppositie wil, met de kans op overschakeling naar een

andere lijn, die men niet wil, indien al niet de gehele politiek vast zou komen te zitten.

leder, wie het aangaat, zowel wij als de anderen, zowel de regering als de Staten-Generaal, zal zich van zijn verantwoordelijkheid in deze ten volle bewust moeten zijn en zich sterk moeten wachten voor goedkope politiek of voor „verenging" van de problemen, die aan de orde zijn. In dit alles zal men als ,,regerings"partijen tezamen hoofdzaken (van beleid) van bijzaken (van beleid) moeten weten te onderscheiden, waarbij men er overigens over en weer mede rekening moet weten te houden, dat soms voor de één tot de categorie hoofdzaken behoort, wat voor de ander wellicht slechts bijzaak is. Zij dragen te dien aanzien de verantwoordelijkheid met elkaar. Geen van hen zal die op de ander moeten kunnen afschuiven. Ik wil wel zeggen: wij staan als anti-revolutionaire partij achter de politieke zaak, die thans aan de gang is, en wij zullen, voor wat ons aandeel aangaat, eraan meehelpen, dat zij tot een goed succes wordt gebracht. Het zou — ik heb het al gezegd, maar ik wil het met klem herhalen — het zou een strategische fout zijn, indien zij op de aanhangige knelpunten zou vastlopen.

Hiervoor heb ik reeds betoogd, dat en waarom, naar mijn oordeel, de huidige regeringsconstellatie politiek sterk is. Dit wil niet zeggen, dat er, naast de bedreiging van de sterkte die ligt in sommige knelpunten, in de praktisering van het beleid in de afgelopen maanden niet hier en daar zwakke plekken of zekere

aarzelingen of een gebrek aan kracht zich hebben vertoond.

Het is daarom in het belang van een gezonde „bedrijfs”-voering m.i. nuttig geweest, dat in de laatste tijd van meer dan één zijde een tussentijdse balans met betrekking tot de politieke situatie is opgemaakt. Dat moet tijdig gebeuren, omdat zij nog niet wil vooruitlopen op de eindbalans en op tijd gelegenheid wil geven om bij te sturen of correcties aan te brengen. Het kabinet is er — en ik constateer dit met voldoening — in de laatste tijd niet alleen in politiek opzicht maar ook in regeervermogen sterker op geworden. Ervaring en dwingende omstandigheden hebben daarbij stellig een rol gespeeld. Van meer dan één zijde is speciaal de regeerkracht van Minister De Pous geprezen. Ik sluit mij daarbij van harte aan.

Een regering moet nu eenmaal een zekere „robuustheid" hebben. Niemand verwacht tenslotte iets anders van haar. Juist omdat op dit punt wel eens een zeker gemis moest worden geconstateerd, is het verblijdend, dat het kabinet die in de laatste tijd meer heeft verkregen. Alleen dan zal een kabinet voldoende allure hebben als het zowel een goed gemeen overleg met de Staten-Generaal het juiste effect weet te geven als wanneer het zijn eigen zelfstandige positie weet te blijven behouden zonder een commissie uit de Staten-Generaal te worden.

Om recht en vrijheid

Wij zullen stellig in de afgelopen weken veel hebben ge-

lezen over de tijd van oorlog en bezetting. Daarbij zijn weer allerlei dingen in herinnering gekomen, dat wij wel niet vergeten waren, maar die toch bezig waren hier en daar te versagen. Wij zullen onze kinderen verteld hebben van de dingen van toen en wij zullen ervaren hebben, dat daardoor vaak een wereld voor hen openging, waarvan zij geen besef hadden.

Het zou niet goed zijn, indien wij voortdurend verwijlden bij de verschrikkingen en de moeilijkheden van het verleden, maar het is bijzonder nuttig voor onszelf om bij tijd en wijle daarbij toch eens bepaald te worden. Wij hebben weer gehuiverd van het onmenselijk gedrag van medemensen; wij hebben weer met eerbied gedacht aan de talloze offers van toen; wij hebben weer geweten van de niemand, kind noch vrouw noch grijsaard ontziende hevigheid van de oorlog.

Maar wij hebben ons ook weer herinnerd hoe op onverwachte plaatsen en bij mensen, die daarvoor in het geheel niet speciaal aangewezen schenen, een sterke kracht opkwam om zich te keren tegen het bestiale onrecht en te strijden voor de in levensgevaar verkerende vrijheid.

De dankbaarheid voor het weer mogen leven in vrijheid zal opnieuw bij ons zijn gaan spreken.

Maar wij zullen toch ook beslist met een zeker heimwee aan de bezettingstijd hebben teruggedacht.

Want het was — hoe wonderlijk het ook mag klinken in

menig opzicht een rijke tijd. En dat kwam, omdat het was ondanks de ingrijpende gebeurtenissen een ongecompliceerde, een eenvoudige tijd. Wij wisten, waartegen het ging en waarvóór het ging. Het ging om de wortels van het leven. Daarbij speelde natuurlijk ook een zekere door de omstandigheden opgedrongen en noodzakelijk geworden bewustzijnsverenging een rol maar tenslotte, maakte het mogelijk een politiek leven in grote stijl, ondanks massieve fietsbanden, eigenteelt-sigaretten en koffiesurrogaat. Niet, dat wij die stijl altijd haalden — er trad ook veel kleinheid aan het licht — maar zij drong zich toch onontkoombaar aan ons op en wij moesten er positief of negatief op reageren. Het maakte een politiek leven in grote stijl mogelijk, omdat het weer heel direct ging om de centrale dingen van de politiek, om recht en om vrijheid. Wij hebben in die jaren geweten dat het in de strijd tegen de overweldiger natuurlijk ging om het herstel van onze nationale zelfstandigheid en dat daarvoor alle krachten moesten worden ingezet. Wij hebben geweten, dat het natuurlijk ging om de bevrijding van ons vaderland, — en wat dit begrip aan grote historische en reële waaiden inhoudt — van het geweld van de demonische onderdrukker. Maar toen puntje bij paaltje kwam, toen het in het laatst ging om het naakte geestelijke bestaan, toen hebben wij geweten, dat het tenslotte ging om recht en om vrijheid. Dit was uiteindelijk de centrale inzet van de strijd.

En dat zal altijd, in oorlog en in vrede de centrale inzet van de

politiek zijn en blijven.

Velen, die tevoren niet bijzonder in de politiek geïnteresseerd waren hebben toen voor zichzelf begrepen welke ontzaglijke dingen in de politiek aan de orde zijn. Indien wij die tijd intensief hebben beleefd, zullen wij ook de problemen van na de oorlog en van vandaag met meer diepte maar ook met een grotere breedheid kunnen beoordelen. Nu wij weer in de vrijheid staan, is het leven ook gecompliceerder geworden. Dat maakt het trekken van een duidelijke lijn in ons leven, ook in het politieke leven, vaak moeilijker, en het heeft ook wel eens teleurstelling gebracht voor verwachtingen, die in de ongecompliceerdheid van die tijd gewekt zijn. Maar men moet daarover ook weer niet te rouwig zijn, want het is de consequentie van de vrijheid. En het is ook goed in het oog te houden, dat onze binnenlandse politieke strijd tussen de verschillende stromingen in een andere menselijke orde ligt, dan die welke toen in het geding was en ook nadien in de wereldverhoudingen speelt. Met al onze politieke tegenstellingen tussen de bonafide partijen staan wij, gelukkig, allen niet alleen geografisch, maar ook politiek aan deze kant van het Ijzeren Gordijn. Dat is iets, wat aan de principiële tegenstellingen niets afdoet, maar is wel een zaak om dankbaar in het oog te houden.

Och, wij hebben ons ook inzake de positie van de Reformatorisch-Christelijke politiek, zoals wij die voorstaan, in het naoorlogse Nederland toen in sommige opzichten wel iets anders voorgesteld. Bij voorbeeld, dat het Nederlandse volk zich door

de gebeurtenissen van toen en door de kracht van het principiële verzet in bredere lagen had laten grijpen door de Christelijke politieke gedachte. Dat dit niet is gebleken, heeft ons stellig aangegrepen. Dat de hoop op één Christelijk-Nationale partij niet in vervulling is gegaan, evenzeer. Toch zal bij ons, vijftien jaar na de bevrijding, hebben te overheersen het gevoel van dankbaarheid, niet alleen omdat wij er nog zijn maar in het bijzonder omdat wij als vertegenwoordigers van de anti-revolutionaire of christelijk-historische richting nog steeds een sterk element in ons volksleven vormen.

Want, laten wij het goed begrijpen, wij stellen met elkaar, zoals wij hier zitten, iets voor. Wij stellen iets voor ten opzichte van het Nederlandse volk en wij stellen iets voor ten opzichte van onze eigen mensen. Niet om ons daarop te beroemen, maar wel om dat te beseffen. Wij representeren een speciaal stuk volkskracht, geestelijke volkskracht, en wij zullen ons daarvan terdege bewust hebben te zijn. Het is niet uit hovaardigheid dat wij dit mogen stellen — want wij hebben tenslotte dat stuk volkskracht niet in leven geroepen en, och voor hovaardij omtrent eigen glorie is er in de na-oorlogse jaren voor ons ook weinig aanleiding geweest — maar wij moeten dit stellen vanwege onze verantwoordelijkheid, die wij ook door teleurstellingen heen moeten blijven gevoelen. Wij laten dat stuk volkskracht niet ondergraven, zoals in de na-oorlogse periode van verschillende zijden, soms ook met

de meest verheven bedoelingen gepoogd is.

De aanvallen, die op ons zijn gedaan, de kritiek, die op ons bestaan als Christelijke partij is uitgebracht, zijn nuttig geweest voorzover zij op goede gronden betrekking hadden op ons werk, dat stellig veelal belangrijk blijft beneden de maat van de hoge pretentie, die wij voeren, en voorzover zij ons wezen op het gevaar van onze Christelijke georganiseerde arbeid, nl. dat wij haar als mensenwerk gaan verabsoluteren.

Maar dit alles laat onverlet de basis van ons werk en de diepste inhoud van onze politieke boodschap.

Daarvoor hebben wij als partij ook bij de voortduur te staan. En in het licht daarvan hebben wij er gezamenlijk voor te zorgen, onder erkenning van eventuele onderlinge meningsverschillen en van ons aller gebrekkigheden, dat zich boven alles uit steeds weer demonstreert: het gedreven zijn door dezelfde gedachte, dezelfde belijdenis, hetzelfde geloof en dezelfde liefde.

En met het naar voren brengen van de klem van deze geestelijke eenheid verklaar ik deze vergadering van ons Convent voor geopend.